

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

Αποκαλυφθείσα γη

ι. Ιδιοκτησιακό καθεστώς: η λογική του ήσσονος παραπτώματος

Στις όχθες της Κάρλας παιζόταν αιώνια αυτό το λιμναίο παιχνίδι· άλλοτε να “αποτραβιέται μέσα ο δάλτος” λόγω της αναβροχιάς κι άλλοτε να πλημμυρίζει, με την πλησμονή των νερών, παρακάρλιες εκτάσεις· τότε που ξεσπώντας ο Σαλαμπριάς κατέβαινε προς τη λίμνη πληθωρικός και ενίοτε επίφοδος. Τα παράβαλτα είναι έτσι η γη που αναδύεται όταν οι καιρικές συνθήκες το επέβαλλαν. Οι παρακάρλιοι γεωργοί καλλιεργούσαν τότε τη χαρισμένη κατ’ αυτόν τον τρόπο γη, αποκαλώντας την για την ευφορία της βουτυρότοπο, και πίστεψαν ότι όλη η γη που κρύβεται κάτω από το λιμναίο νερό θα ήταν εσαεί ένας μακαριστός βουτυρότοπος. Μια πεποίθηση που καλλιεργήθηκε άλλωστε από τον επιστημονικο-τεχνικό και πολιτικό λόγο επί δεκαετίες. Στο μεσοπόλεμο, ιδιαίτερα, καλός λόγος για το δάλτο, όπως αναφέρει ο Η. Λεφούσης (1998, σ. 258), δεν ακουγόταν. Όλοι μίλαγαν για την αποξήρανση και την απόκτηση χωραφιών.

Αυτό το εύφορο τμήμα γης μεταξύ ανωτάτης και κατωτάτης στάθμης της περί ης ο λόγος λίμνης απεκαλύπτετο προς όφελος της λαρισαϊκής κυρίως κάρλιας πλευράς, μια και η λίμνη απεσύρετο από το δόρειο βασικά μέρος. Τα μαγνησιακά παρακάρλια χωριά έχαιραν επίσης του δικού τους βουτυρότοπου των παράβαλτων, σε στενές λωρίδες γης, και συνάμα δίωναν αμεσότερα τη ζωή της λίμνης, επειδή το γυαλί (ο καθρέπτης), ήτοι το βαθύτερό της σημείο, ήταν πάντα εκεί, παρόν.¹ Η κατάσταση αυτή συνεχίζεται και μετά την κατασκευή των αντιπλημμυρικών αναχωμάτων στην κοίτη του Πηνειού, παρά τη συνεχή συρρίκνωση της λίμνης.

Μετά την αποξήρανση, σε περίπτωση καταρρακτωδών βροχών, το μόνιμο θύμα είναι και πάλι το νότιο μέρος της λίμνης. “Το γυαλί”, ο αλλοτινός καθρέπτης της, μεταβαλλόμενο σε γεωργική γη –όταν είχε άφθονη συμβολή

1. Η διαπραγμάτευση ή διεκδίκηση των μικρής έκτασης παράβαλτων δεν υπήρξε πάντα ομαλή.

από τις κατακρημνίσεις και τους χειμάρρους-, πλημμύριζε, στερώντας τις νότιες παρακάριες κοινότητες των παραχωρηθέντων, για εκμετάλλευση, εδαφών. Η καταρρακτώδης, λόγου χάρη, δροχή της 14 και 15 Σεπτεμβρίου του 1978 κατέκλυσε επιφάνεια της πρώην λίμνης 67.000 στρ..²

Βέβαια, κάθε χρόνο η γη δεν πνίγεται· οι πλημμυρισμένες όμως εκτάσεις είναι μια συνηθισμένη εκεί πραγματικότητα τόσο χθες όσο και σήμερα, αλλά προφανώς με μια αντιστροφή των πραγμάτων: Ενώ πριν την αποξήρανση οι εκτάσεις αυτές ήταν στα όρια της λίμνης, τώρα μετατοπίστηκαν στο κέντρο της. Ωσάν το “γυαλί” να ήθελε να αντικατοπτρίζει, από καιρό σε καιρό, ό,τι είχε απομείνει από την εις βάρος του αταξία.

Σύμφωνα με τα μετά την αποξήρανση επίσημα στοιχεία,³ η περιοχή της τέως λίμνης Κάρλας, στα διοικητικά όρια των νομών Λαρίσης και Μαγνησίας, αναφέρεται γενικά ότι έχει συνολική έκταση 146.000 στρ.. Σε συνολική έκταση 82.000 στρ. περίπου από την περιοχή αυτή της τέως λίμνης, που βρίσκονται στην περιοχή αρμοδιότητας του νομού Λαρίσης, έχουμε τα εξής στοιχεία:

- 45.869 στρέμματα παραχωρήθηκαν οριστικά σε “ακτήμονες καλλιεργητές”.
- 7.692 στρέμματα αναγνωρίστηκαν ως ιδιοκτησίες στο Αγρόκτημα Πλασιάς.
- 10.309 στρέμματα παραχωρούνται από το δημόσιο σε “συλλόγους ακτημόνων” καλλιεργητών παρακάριων κοινοτήτων και σε τέως αλιείς της Κάρλας για προσωρινή ομαδική καλλιέργεια.
- 2.185 στρέμματα κατέλαβε ο ταμιευτήρας Καλαμακίου.
- 15.000 στρέμματα (περίπου) κατέχονται από τρίτους, οι οποίοι, σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 1341/1984 και του Κώδικα Αποσταγ-γιζομένων Γαιών, έπρεπε να ζητήσουν την παραχώρηση ή την αναγνώριση δικαιώματος κυριότητας των εκτάσεων αυτών.⁴

Από τις μέχρι τώρα μελέτες για την Κάρλα έχει σαφώς επισημανθεί το φαινόμενο της καταπάτησης εδαφών, αμέσως μετά την αποξήρανσή της, και τούτο από τούς έχοντες εν πρώτοις παραλίμνιες ιδιοκτησίες, τις οποίες προέκτειναν στα εδάφη της λίμνης. Είναι κοινό μυστικό και σε διάφορους τόνους κοινολογείται ότι καταπατήθηκαν εκεί συστηματικά μεγάλες εκτάσεις, από οικονομικά ισχυρούς που διέθεταν και πολιτική κάλυψη, με συνέπεια τη δημιουργία μεγάλων ιδιοκτησιών και κυκλωμάτων εκμετάλλευσης. Είναι επίσης γνωστό ότι πολλοί από τους καταπατητές απέκτησαν τίτλους κυριότητας

2. Σε στάθμη που εκτιμήθηκε στα 45,60 μ. η δροχή θεωρήθηκε συχνότητας 1/100 χρόνια.

3. Της Διεύθυνσης Γεωργίας, Νομαρχία Λάρισας.

4. Υποβλήθηκαν περί τις 800 αιτήσεις στην Επιτροπή Απαλλοτριώσεων του νομού Λάρισας και έχουν ήδη παραχωρηθεί ή αναγνωρισθεί γύρω στις 3.400 στρ..

με δικαστικές αποφάσεις, που κατέστησαν από τον Άρειο Πάγο αμετάκλητες.

Ο άγνωστος αριθμός των μεταγραφών, των αγοραπωλησιών, των αποδοχών κληρονομιών, των συστάσεων δανείων κ.ο.κ. έχει δημιουργήσει μια κατάσταση λαβυρινθώδη και αδιαφανή. Η νομική δε αντιμετώπιση του προβλήματος δεν απέδωσε καρπούς. Η πολιτεία εξέδωσε το Ν.Δ. 130/1974 (περί ρυθμίσεως θεμάτων αποστραγγισθειών γαιών λίμνης Βοιδηίδος-Κάρλα) και το νόμο 351/1976 "περί τροποποίησης και συμπληρώσεως του Ν.Δ. 130/74".

Σύμφωνα με το άρ. 1 του Ν.Δ. 130/1974 οι αποκαλυφθείσες γαίες από την αποξήρανση⁵ «ανήκουν καθ' όλη την έκταση αυτών στο δημόσιο και διατίθενται προς αποκατάσταση ακτημόνων καλλιεργητών κατά τις διατάξεις του κώδικα "περί αποστραγγιζομένων γαιών"».⁶ Ως ακτήμονες δε καλλιεργητές θεωρούνται (κατά το άρ. 2) και "οι αυθαιρέτως κατέχοντες εκτάσεις έως 50 στρεμμάτων", οι οποίοι αποκαθίστανται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρ. 39 του παραπάνω κώδικα: Με το νόμο 351/1976 αντικαθίσταται το προαναφερθέν άρθρο του Ν.Δ. 130/1974 και ως ακτήμονες γεωργοί θεωρούνται και οι ακύρως αγοράσαντες γαίες της λίμνης Κάρλας -δυνάμει συμβολαίων νομίμως μεταγραφέντων- αυτοκαλλιεργητές (κατά την έννοια των διατάξεων του άρ. 21 του Ν.Δ. 2185/1952 "περί αναγκαστικής απαλλοτριώσεως κτημάτων προς αποκατάστασιν ακτημόνων καλλιεργητών και κτηνοτρόφων", κατέχοντες αυτές συνεχώς μέχρι τη δημοσίευση του Ν.Δ. 130/74).

Τέως αλιείς της αποστραγγισθείσας Κάρλας αποκαθίστανται ως ακτήμονες καλλιεργητές ανεξαρτήτως του ασκουμένου επαγγέλματος και του τόπου διαμονής των, υπό την προϋπόθεση ότι κατά το χρόνο της έναρξης των εργασιών της αποστάγγισης της λίμνης ασκούσαν το επάγγελμα του αλιέως σ' αυτήν, αποδεικνύόμενο τούτο με την προσκόμιση βιβλιαρίου αλιείας ή βεβαιώσεως της Διευθύνσεως Αλιείας.

Με το νόμο 1341/1983 καταργούνται από τότε που ίσχυσαν το προαναφερθέν Ν.Δ. 130/1974 και ο νόμος 351/1976. Καταργούνται εκκρεμείς δίκες που διεξάγονται σύμφωνα με τη διαδικασία των καταργημένων νόμων, σε όποιο στάδιο κι αν βρίσκονται. Αποφάσεις δικαστηρίων, εφόσον δεν έχουν καταστεί αμετάκλητες, που εκδόθηκαν σύμφωνα με τις διατάξεις των καταργημένων νόμων, δεν έχουν ισχύ. Το αυτό ισχύει και για αποφάσεις άλλων οργάνων που εκδόθηκαν σύμφωνα με τις εν λόγω διατάξεις.

Στις εκτάσεις που έχουν προκύψει από την αποστράγγιση της Κάρλας αποκαθίστανται ακτήμονες καλλιεργητές κάτοικοι των όμορων και γειτονι-

5. Όπως αυτές προσδιορίσθηκαν με τα από 28.6.1938 και 20.10.1939 πρωτόκολλα της υπό του άρθρου 2 του νόμου 5877/1933 οριζόμενης επιτροπής.

6. Όπως τροποποιήθηκε μεταγενέστερα.

κών προς τις εκτάσεις αυτές οικισμών. Με Προεδρικό Διάταγμα δε εκδιδόμενο μετά από πρόταση του υπουργού Γεωργίας, καθορίζεται η έννοια του ακτήμονα καλλιεργητή, οι όροι, οι προϋποθέσεις, η μορφή και ο τρόπος παραχώρησης και καλλιέργειας των παραπάνω εκτάσεων. Με όμοιο Διάταγμα μπορεί να προβλεφθεί ο αναδασμός και ο αναλογικός περιορισμός των ιδιοκτησιών, για την εκτέλεση έργων άρδευσης και την κατασκευή ταμιευτήρα υδάτων. Το άρ. 3 του νόμου ορίζει ότι "σε όσους είχαν αποκτήσει εκτάσεις της τέως λίμνης Κάρλας με συμβόλαιο ανίσχυρα, που συντάχθηκαν μέχρι της δημοσίευσης του Ν.Δ. 130/1974 και που έχουν όμως νόμιμα μεταγραφεί, παραχωρείται η έκταση που απέκτησαν ή άλλη ίση μέχρι πενήντα (50) το πολύ στρέμματα".

Η παραχώρηση γίνεται με απόφαση της Επιτροπής Απαλλοτριώσεων μετά από αίτηση των ενδιαφερομένων, εφόσον α) είναι αποκλειστικά αγρότες ή ασχολούνται με συμπληρωματική προς τη γεωργία χειρωνακτική εργασία, β) κατέχουν και καλλιεργούν την έκταση της οποίας ζητούν την παραχώρηση, και γ) δεν έχουν κατά την έναρξη της ισχύος του παρόντος αγροτική ιδιοκτησία, μαζί με την παραχωρούμενη στη λίμνη έκταση, μεγαλύτερη από 100 στρ..

Αποκαθίστανται στις εκτάσεις της τέως λίμνης Κάρλας κατά προτίμηση α) πρώην κάτοικοι του κατολισθαίνοντος οικισμού Βένετου, που είχαν ήδη αποκατασταθεί προσωρινά σ' αυτές, εφόσον είναι κάτοικοι όμορου ή γειτονικού προς αυτές οικισμού, και β) αλιείς της τέως λίμνης Κάρλας, εφόσον η ιδιότητά τους αποδεικνύεται με διβλιάριο αλιείας ή δεβαίωση της Διευθύνσεως Αλιείας και είναι κατά κύριο επάγγελμα αγρότες ή αλιείς ή ασχολούνται με χειρωνακτική εργασία ή υπόκεινται σε όρους κοινωνικής πρόνοιας και δεν έχουν κατά την έναρξη της ισχύος του παρόντος αγροτική ιδιοκτησία, μαζί με την παραχωρούμενη στη λίμνη έκταση, μεγαλύτερη από 100 στρ. (άρ. 4). Επίσης, εκτάσεις της τέως λίμνης Κάρλας που θα αναγνωρισθεί ότι ανήκουν στην κυριότητα ιδιωτών μπορούν να απαλλοτριωθούν αναγκαστικά για την αποκατάσταση ακτημόνων καλλιεργητών (άρ. 5).

Τέλος, ορίζεται ότι "σε όσους είχαν αποκτήσει εκτάσεις της τέως Κάρλας που βρίσκονται μεταξύ ανώτατης και κατώτατης στάθμης, με συμβόλαιο έγκυρα και από πραγματικούς κυρίους που συντάχθηκαν μέχρι τη δημοσίευση του Ν.Δ. 130/1974 και που έχουν νόμιμα μεταγραφεί, παραχωρείται η έκταση που απέκτησαν ή άλλη ίση, μέχρι 100 το πολύ στρέμματα. Η παραχώρηση γίνεται και εδώ με απόφαση της Επιτροπής Απαλλοτριώσεων, μετά από αίτηση των ενδιαφερομένων, εφόσον α) είναι αποκλειστικά αγρότες ή ασχολούνται με συμπληρωματική προς τη γεωργία χειρωνακτική εργασία, β) κατέχουν και καλλιεργούν την έκταση της οποίας ζητούν την παραχώρηση, και γ) δεν έχουν κατά την έναρξη της ισχύος του παρόντος αγροτική ιδιο-

κτησία, μαζί με την παραχωρούμενη στη λίμνη έκταση, μεγαλύτερη από 200 στρ.” (άρ. 8).

Η Διεύθυνση Γεωργίας της Λάρισας έχει εισηγηθεί σχέδιο νόμου για την τροποποίηση του νόμου 1341/83, αποδίδοντας στην οριστική διάθεση όσων προσωρινά παραχωρούνται (22.500 στρ.), στην κατασκευή έργων και στη διενέργεια αναδασμού. Εκτιμάται ότι πρέπει να αποδεσμευθούν υπέρ του δημοσίου τα 12.000 στρ. τα οποία κατέχονται αυτή τη στιγμή από 500 περίπου άτομα. Τούτο σημαίνει, όπως εξομολογητικά ερμηνεύει η υπεύθυνη υπηρεσία, “να έρθουμε σε αντιδικία με τα άτομα αυτά, να εφαρμόσουμε τις αποφάσεις της Επιτροπής Απαλλοτριώσεων, να καταγράψουμε ακριδώς τι επιπλέον κατέχουν και καλλιεργούν, να τους αποβάλουμε διοικητικά, να πηγαίνουμε στα δικαστήρια και το θέμα αυτό να συνεχίζεται”.⁷

Είναι μάταιο να θέλει να καταγράψει κανείς αυτούς τους τυχερούς “ακτήμονες”. Πάντως, με τις δεκάδες χιλιάδες των ήδη έως σήμερα παραχωρηθέντων, οριστικών, στρεμμάτων, όλη η ύπαιθρος του νομού Λάρισας να εκατοικείται από ακτήμονες, πάλι κερδισμένοι θα έδγαιναν.

Όταν μεγάλες εκτάσεις γης έρχονται προκλητικά στην επιφάνεια, η καταπάτησή τους είναι, φαίνεται, πειρασμός για όσους κυρίως έχουν εξασφαλίσει, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, την ατιμωρησία τους. Η κατάλυση των ορίων μεταξύ των φυσικών στοιχείων, με την ανθρώπινη δύναμη, οδηγεί ίσως στο τοπίο της ντοστογιεφσκικής σύλληψης του “όλα επιτρέπονται”. Όταν το κράτος είναι ο πρωταγωνιστής μιας μεγάλης επέμβασης, που καταλύει μια φυσική πραγματικότητα χιλιετιών, η όποια παρανομία στη συνέχεια γύρω απ’ αυτήν φαντάζει, έστω και υποσυνείδητα, ανομία ήσσονος σημασίας.

Είναι γνωστό ότι κάθε αιτία μετάβασης του όποιου πράγματος από την ανυπαρξία στην ύπαρξη θεωρείται δύναμη δημιουργική.⁸ Θα μπορούσε, έτσι, να υποθέσει κανείς ότι η μετάβαση του όποιου κοινωνικού φυσικού τοπίου από την ύπαρξη στην ανυπαρξία δημιουργεί αλυσιδωτά καταστάσεις αδιεξόδων, διαμετρικά αντίθετες αυτών που γεννά η μετάβαση από την τελευταία στην πρώτη. Η μετάβαση της λίμνης από την ύπαρξη στην ανυπαρξία επιχειρείται, κατ’ αυτήν την έννοια, από δύναμη εγγενώς μη δημιουργική. Αφού ενδελεχώς δημιουργική είναι μόνο η δύναμη εκείνη η οποία γίνεται αιτία να αναδυθούν αυτά (αναμφισβήτητα, απόλυτα χρήσιμα) που πρώτα δεν υπήρχαν.⁹

7. Νομαρχία Λάρισας, Διεύθυνση Γεωργίας.

8. “Ἡ γὰρ τῷ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ ὄν ἰόντι ὁτωὺν αἰτία πᾶσα ἐστὶ ποιήσις”, Πλάτων, *Συμπόσιον*, 205b.

9. “Ποιητικὴν... πᾶσαν ἔφαμεν εἶναι δύναμιν, ἥτις ἂν αἰτία γίγνηται τοῖς μὴ πρότερον οὖσιν ὑστερον γίγνεσθαι”, Πλάτων, *Σοφιστής*, 265b. Στο ίδιο έργο, 219b: “πᾶν ὅπερ ἂν μὴ

Αναμφίβολα, η γη, με όποιο τρόπο κι αν έρχεται στην επιφάνεια, δεν χάνει εύκολα εκείνη την ιδιότητά της να μένει αυτό που είναι: να χαίρει του προνομίου να μην μπορεί να μεταβληθεί εύκολα σε άλλο στοιχείο.¹⁰ Σ' αυτό ενδεχόμενα το γεγονός οφείλεται και η πλούσια συμβολική συνείδηση που θέλει την ευρύτερο γαία εικόνα της σταθερότητας, της μητρικής ασφάλειας και αγάπης. Εικόνα επίσης της γονιμότητας και της ευφορίας, η γη παραμένει πάντα επιθυμητή. Πένητες και κατέχοντες, οι πρώτοι από ανάγκη, οι δεύτεροι από απληστία, μπορούν μέχρις εσχάτων να αντιπαλεύουν αντίστοιχα για ένα κομμάτι γης ή για όσα ένα αδηφάγο μάτι – “κατ' οπτικόν προσδιορισμόν” – θέτει ως γαιοκτητικό σύνολο.

Οι παρακάρλιοι αλιείς, θύματα της υπερεκμετάλλευσης και της εν γένει κοινωνικής τους υποβάθμισης, πίστεψαν, όπως ελέχθη, ότι θα δγουν κερδισμένοι από την ιστορία της αποξήρανσης. Και μαζί μ' αυτούς κι όσοι επίσης εξασφάλιζαν μετά δυσκολίας τον σίτο – ή στερούνταν παντελώς της χαρμολίνης της σοδειάς των γερμένων σταχυών. Έντρομοι οι παραπάνω παρακάρλιοι κάτοικοι διεπίστωναν ότι η δημιουργία μεγάλων ιδιοκτησιών από τα αποκαλυφθέντα εδάφη της Κάρλας ήταν μια πραγματικότητα, από τα πρώτα ήδη έτη που ακολούθησαν την αποπεράτωση της αποξήρανσης. “Πολλές χιλιάδες στρέμματα από την Κάρλα πέρασαν στα χέρια τσιφλικάδων από Καλαμάκι, Σωτήριο. Μετά βρέθηκαν και σε χέρια μεγάλων, γνωστών της Λάρισας”.¹¹

Από πλευράς μικροκαλλιέργητών δεν έλειψαν οι αντιδράσεις. “Στο τέλος του Οκτωβρίου του 1975 μπήκαμε 200 με 300 τρακτέρ από χωριά της Λάρισας –150 ήτανε από Αμυγδαλή– για να σπείρουμε την Κάρλα. Δεν μπορούσαμε ν' αντιμετωπίσουμε τους τσιφλικάδες παρά μόνο με τη δία”.¹² Η πεποίθηση ότι η Κάρλα ανήκει στους πρώην αλιείς και αγρότες των παρακάρλιων κοινοτήτων δίδεται με αισθήματα δικαίου και οδηγεί σε πρωτοβουλίες ποικίλες: από δυναμικές εμφανίσεις –όπως εισβολή αγροτών με τρακτέρ στην αποξηραμένη λίμνη– έως μετουσίωση της απογοήτευσης και της αγανάκτησης σε εμπυχωτική στιχουργία.¹³

πρότερόν τις ὄν ὕστερον εἰς οὐσίαν ἄγει, τὸν μὲν ἄγοντα ποιεῖν, τὸ δὲ ἀγόμενον ποιεῖσθαι”. (Κάθε τι που πρότερα δεν ήταν και το φέρει κανείς στην ύπαρξη, ο φέρων το ποιεί και το φερόμενον ποιείται).

10. Όπως διδάσκεται στον *Τίμαιο* (56d), η γη “οὐ γάρ εἰς ἄλλο γε εἶδος ἔλθοι ποτ' ἄν”.

11. 74χρονος πρώην αλιέας από την Αμυγδαλή. Γενικά περί αστών επιστημόνων, μεγαλοδικηγόρων ιδιοκτητών κάρλας γης, βλ. *Συμπόσιο Κάρλα* '85.

12. 62χρονος πρώην αλιέας από την Αμυγδαλή Λάρισας.

13. “Γράψε, μου λένε τα παιδιά, / γράψε για τη ζωή μας / και μη φοβάσαι, ποιητή, / η Κάρλα είναι δική μας. / Μας άκουσε κι ο Πηνειός / και πήρε τη φωνή μας / κι αργοκυλώντας τραγουδά / η Κάρλα είναι δική μας”. Στίχοι του Γεωργίου Β. Συρακούλη, πρώην αλιέα από την Αμυγδαλή Λάρισας.

Ο Πίνακας 3 εικονίζει το ιδιοκτησιακό καθεστώς και τη χρήση γης της πρώην λίμνης Κάρλας, στο πλαίσιο και των δύο νομών, Λαρίσης και Μαγνησίας.

Πίνακας 3
Καθεστώς ιδιοκτησίας και χρήσης γης της πρώην λίμνης Κάρλας
(έκταση σε στρέμ.)

Γη	N. Λαρίσης	N. Μαγνησίας	Σύνολο
Γεωργική γη			118.535*
<u>Ιδιότητα</u>	68.561	**	
- Οριστικά αναγνωρισθείσα:	53.561		
- Κατεχόμενη από τρίτους (Νόμιμη ιδιοκτησία βάσει της κείμενης νομοθεσίας):	~ 15.000		
<u>Δημόσια: προσωρινώς παραχωρηθείσα σε ακτήμονες</u>	10.309	39.665	49.974
Άλλες χρήσεις¹⁴			7.635
<u>Ταμιευτήρες:</u>			
Καναλιών		4.000	
Καλαμακίου	2.185		
Νιαμάτων	600		
Γλαύκης	500		
Καστρίου	350		
	82.505	43.665	126.170

* Το σύνολο γεωργικής γης (118.535 στρέμ.) προκύπτει από την άθροιση της ιδιότητας (68.561 στρέμ.) και της δημόσιας γης (49.974 στρέμ.) στο επίπεδο των δύο νομών.

** Δεν υπάρχει επίσημη εκτίμηση.

Από τη συνολική έκταση της τέως λίμνης Κάρλας που βρίσκεται στην περιοχή αρμοδιότητας του νομού Λαρίσης, ήτοι από τα 82.000 στρέμματα, το 83,7% είναι ήδη ιδιοκτησίες. Απ' αυτές το 78% παρουσιάζει λαβυρινθώδη διαδικασία αναγνώρισης, ως νόμιμης και άρα δύσκολα προσφερόμενης, όπως ήδη αναφέρθηκε, για μια προσέγγιση της όλης πορείας της, από την αποξήρανση έως σήμερα.

14. Στις άλλες χρήσεις μπορεί να συμπεριληφθεί και το ελικοδρόμιο (4.000 στρ. περίπου) του Στεφανοδίκειου. Βρίσκεται μεταξύ της ανωτέρας και της κατωτέρας στάθμης, όταν η λίμνη κατέκλυζε έκταση 180.000 στρ.. Λόγω της φύσεως του έργου (στρατιωτική εγκατάσταση) περιοριζόμαστε απλά να επισημάνουμε αυτή την "ειδική χρήση" (παρα)κάβ-
λιας γης.

Η γεωργία στην Κάβλα.

Από την “αποκαλυφθείσα” συνολική έκταση δεν εικονίζονται στον Πίνακα 3 περί τις 20.000 στρ.. Πρόκειται για άγονα, εκτάσεις δρόμων, συλλεκτήριες τάφρους· αλλά και για εκτάσεις που έχουν ήδη αναγνωρισθεί ως ιδιοκτησίες και σε παρακάρλιες μαγνησιακές κοινότητες (βάσει του άρ. 4 κυρίως του Ν. 1341/83) ή που επιδιώκεται να αναγνωρισθούν ως τέτοιες. Καμιά κοινότητα και καμιά υπηρεσία τοπικής αυτοδιοίκησης “δεν είναι σε θέση” να δώσει ακριβή στοιχεία σχετικά με αυτές τις αναγνωρίσεις ή για όσες δικαστικά εκκρεμούν. Από τη συνολική έκταση των 146.000 στρ. το 34% παραχωρείται προσωρινά ως γη του δημοσίου σε “ακτήμονες”, ήτοι απ’ αυτό το 20,6% παραχωρείται σε καλλιεργητές λαρισσαϊκών κοινοτήτων και το 79,3% σε γεωργούς παρακάρλιων μαγνησιακών τοιούτων. Η έλλειψη πλήρους διαθέσιμου κτηματολογίου όχι μόνον για τις 180.000 στρ. της ανωτάτης στάθμης αλλά και για τις 146.000 στρ. και οι ποικίλες ασάφειες που αυτή συνεπάγεται αποτελούν τη μόνη αιτιολογία για την εν λόγω αδυναμία... Εν όψει δε της δημιουργίας του ταμειυτήρα των 42.000 στρ., καθεμιά από τις κύριες παρακάρλιες κοινότητες αισθάνεται εαυτήν ζημιωμένη και τελούσα υπό την απειλή συρρίκνωσης της παρούσας γεωργικής διαθέσιμης γης της.

Ο Πίνακας 4, εντούτοις, της εξέλιξης των εκμεταλλεύσεων και των εκτάσεων αυτών από το 1961 έως το 1991 είναι αρκετά σαφής. Έχουμε βελτίωση

της γεωργικής δομής σε όλες τις εν λόγω κοινότητες, με αύξηση του αριθμού των εκτάσεων των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και της μέσης έκτασης αυτών. Αυτή η βελτίωση θα ήταν ενδεχομένως σαφέστερη, εάν υπήρχε ο πίνακας για τις εκτάσεις κατ' είδος καλλιέργειας πριν την αποξήρανση, αντίστοιχος με τον Πίνακα 5 του *Δελτίου Ετήσιας Γεωργικής Στατιστικής Έρευνας*.¹⁵ Η ετήσια αυτή απογραφή δεν υφίστατο πριν την αποξήρανση.

Προφανώς, η βελτίωση της γεωργικής δομής στις εν λόγω κοινότητες δεν οφείλεται μόνο στο γεγονός της αποξήρανσης. Η εν γένει γεωργική πρόοδος, με το σύνολο των εγγειοβελτιωτικών έργων στη γύρω περιοχή, συνέβαλε προς αυτή την κατεύθυνση, χωρίς φυσικά να είναι εύκολη η απομόνωση αυτού του παράγοντα από τους λοιπούς όρους που δημιούργησε η μετά την αποξήρανση εποχή, και κυρίως απ' αυτόν της καλλιέργειας παρακάρλιων εδαφών και της προσωρινής παραχώρησης εδαφών εντός της τέως λίμνης.

Η αμυγδαλοκαλλιέργεια στα παρακάρλια.

15. Τούτη αρχίζει ουσιαστικά (με στοιχεία συγκρίσιμα με τα σημερινά δεδομένα) από το 1964. Στην κεντρική υπηρεσία, ωστόσο, μόνο της τελευταίας πενταετίας υπάρχουν τα εν λόγω δελτία. Το αρχείο για τα προηγούμενα χρόνια δεν υφίσταται. Έχει καταστραφεί. Είναι, βέβαια, μόνιμο πρόβλημα η διαφορά μεταξύ των στοιχείων των *Αποτελεσμάτων της Απογραφής Γεωργίας-Κτηνοτροφίας* και αυτών του *Δελτίου Ετήσιας Γεωργικής Στατιστικής Έρευνας*. Και η εξήγηση της διαφοράς είναι πάντα η αυτή: Στα στοιχεία του *Ετήσιου Δελτίου* καταγράφονται οι καλλιεργούμενες εκτάσεις ανεξαρτήτως του τόπου κατοικίας των ιδιοκτητών αυτών, ενώ στον πίνακα των αποτελεσμάτων της απογραφής καταγράφονται οι αντίστοιχες των μονίμων κατοίκων.

Πίνακας 4
Εκμεταλλεύσεις και εκτάσεις αυτών κατά είδος καλλιέργειας
στις κύριες παρακάμπιες κοινότητες 1961 - 1991
(εκτάσεις σε στρέμ.)

Κοινότητες	Εκμεταλλεύσεις	Εκτάσεις	Μέση έκταση εκμίσθης	Εκτάσεις κατά είδος καλλιέργειας							
				Ετήσιες καλλιέργειες		Δενδροειδείς καλλιέργειες		Αμπέλια σταφιδόμπελα		Λοιπές εκτάσεις (λιβάδια, βοσκότοποι, αγροανακαταυσεις)	
				Εκμ.	Έκτ.	Εκμ.	Έκτ.	Εκμ.	Έκτ.	Εκμ.	Έκτ.
Κανάλια	1961	406	23,8	196	3.912	385	4.786	267	499	55	524
	1991	310	68,8	154	13.255	297	8.012	19	34	5	27
Κερσμίδα	1961	236	10,0	36	497	226	1.292	119	201	21	369
	1991	253	36,6	216	6.200	244	2.837	27	43	136	171
Στεφανοδίκαιο	1961	355	71,5	345	24.020	126	31	42	107	83	1.236
	1991	347	107,4	326	34.637	245	2.397	13	29	282	198
Αμυγδαλή	1961	182	47,0	178	7.352	257	923	116	168	14	285
	1991	142	85,0	121	10.846	120	1.252	1	3	7	2
Καλαμάκι	1961	149	45,5	135	5.559	81	795	51	76	34	4.546
	1991	144	80,0	123	9.127	115	2.350	1	1	—	—

Πηγή: ΕΣΥΕ, 1961, 1991, Αποτελέσματα Απογραφής Γεωργίας - Κτηνοτροφίας.

Πίνακας 5
Δελτίο Ετήσιας Γεωργικής Έρευνας, έτος 1995
(εκτάσεις σε στρέμ.)

Κοινότητες	Σύνολο		Αροτραίες καλλιέργειες		Γη λαχανόκηπων		Δενδροφώδεις καλλιέργειες		Αμπέλια σταφιδάμπελα		Αγροανά- παυση
	Σύνολο	ποτίστηκαν	Σύνολο	ποτίστηκαν	Σύνολο	ποτίστηκαν	Σύνολο	ποτίστηκαν	Σύνολο	ποτίστηκαν	
Κανόλια	25.100	5.227	14.763	3.189	23	23	7.600	2.000	43	15	2.671
Κεραμίδι	12.600	1.942	7.565	1.750	—	—	2.192	192	30	—	2.813
Στεφανοβίκαιο	45.516	36.720	42.644	36.301	25	25	2.207	388	28	6	612
Αμυγδαλή	6.176	3.727	4.430	3.131	—	—	1.746	596	—	—	—
Καλαμάκι	20.422	10.152	16.590	10.551	9	9	3.818	688	5	5	—

Πηγή: ΕΣΥΕ, 1995, Δελτίο Ετήσιας Γεωργικής Στατιστικής Έρευνας.

Πριν προχωρήσουμε στην εξέταση της προσωρινής αυτής παραχώρησης, ας σημειωθεί ότι σημαντική συμβολή στην αύξηση του αριθμού των εκτάσεων, των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και της μέσης έκτασης αυτών, σε όλες τις κύριες παρακάρλιες κοινότητες, έχει και ο διπλασιασμός τουλάχιστον των εκτάσεων δενδρωδών καλλιέργειών στο χρονικό διάστημα των τριών τελευταίων δεκαετιών. Δεδομένου ότι, όπου έγινε επέκταση παρακάρλιων προς το εσωτερικό της λίμνης και προς την Ν-Α όχθη, εκεί παρατηρούμε και ανάπτυξη δενδρώδους καλλιέργειας και πρωτίστως αμυγδαλόδενδρων, μπορούμε να έχουμε μια ιδέα του τι οι παραλίμνιες μαγνησιακές κοινότητες κέρδισαν ή διεκδικούν ως ιδιοκτησία στα κάρλια σύνορα. Και χωρίς αμφιβολία, ελάχιστο μέρος οικειοποιήθηκαν ιδιωτικά απ' ό,τι η λαρισαϊκή πλευρά.

ii. Βιβλιαρίων αλιείας περίπαιγμα

Εκτίμηση των οικονομικών επιπτώσεων από τον περιορισμό της λίμνης (βάσει της μελέτης Παπαδάκη [1954]) δεν υπήρξε ούτε έγινε κάποια εναλλακτική πρόβλεψη για την αποκατάσταση των αλιέων. Το κενό αυτό γίνεται αισθητότερο με την αποξήρανση όλης της λίμνης, όταν δηλαδή ο θιγόμενος πληθυσμός παρουσιάζεται πολυαριθμότερος και η πρόβλεψη για την προσαρμογή στα νέα δεδομένα επιτακτικότερη.

Παρά ταύτα, η ελπίδα οριστικής διανομής της αποκαλυφθείσας κάρλιας γης δεν έλειψε ούτε πριν ούτε μετά την αποξήρανση. Και στις δύο περιπτώσεις η εν λόγω προσημονή διατηρείται από τον πολιτικό λόγο και δη των προεκλογικών περιόδων. Ότι έχει λεχθεί από επίσημους παράγοντες σχετικά με το όλο αποξηραντικό έργο και την εν λόγω διανομή, διατηρείται στη μνήμη και επαναλαμβάνεται και σήμερα από τους αλιείς, κυρίως, ωσάν να ήθελαν τούτοι να καταδείξουν την ασυμφωνία λόγων και έργων προσώπων υπευθύνων πάνω σε ένα τόσο ζωτικής σημασίας γι' αυτούς θέμα. Αλλά κι ωσάν να ήθελαν συνάμα να κάνουν μια κριτική ανασκόπηση της όλης ιστορίας, διασκεδάζοντας και την από μέρους τους αφέλεια.

– “Πριν το στράγγισμα της λίμνης, ο Καραμανλής στη Βουλή είχε δηλώσει: οι ακτήμονες θ' αποζημιωθούν με μερίδιο γης”.

– “Η απόφαση της αποξήρανσης πάρθηκε επί ΕΡΕ, το 1953, με τον Καραμανλή πρωθυπουργό· υπουργός Εθνικής Οικονομίας ήταν τότε ο Αποστολίδης, δουλευτής Μαγνησίας. Όταν έγιναν τα εγκαίνια των έργων της αποξήρανσης, είχε πει: ελπίζω να μην το μετανιώσετε. Νομίζαμε ότι θα πάρουμε χωράφια, όπως μας είχαν πει. Ότι θα βγαίναμε κερδισμένοι, αλλά, δυστυχώς, την πάθαμε...”¹⁶

– “Το 1965 επισκέφθηκε ο κ. Γκλαβάνης τα χωριά μας σαν υπουργός Βιομηχανίας. Μας είπε ότι το φράγμα του ταμιευτήρα θα ήταν στην Αεράνη (σπηλιά) και εμείς τον παρακαλέσαμε να μας αφήνε μεγαλύτερη έκταση προς το χωριό μας. Τότε φώναξε κάποιον μηχανικό Νικολαΐδη, τον ρώτησε πόσο θα κόστιζε μία παράκαμψη αντί για σπηλιά να πήγαινε στα Μάρμαρα” (Παπαδήμας, Λεφούση, 1998).

16. 75χρονος πρώην αλιέας, Καναλιώτης.

– “Επί Ροδόπουλου είπαν να μας δώσουν 10 στρ. σε κάθε ψαρά. Αλλά ο Συνεταιρισμός τότε δεν το δέχθηκε, ήθελαν να τα πάρουμε σε λεφτά”.¹⁷

Η επιθυμία απόκτησης κλήρου ερμηνεύεται από τους ίδιους τους ψαράδες ακτήμονες ή μικροκαλλιεργητές με λακωνικότητα περιγραφή της ίδιας της στέρησης της καλότυχης σοδειάς του σταριού, ακόμα και τη δεκαετία του '50.

“Μπορούσε, όταν τελείωνε το αλώνισμα στα πεδινά χωριά, στον κάμπο, και ολόκληρη οικογένεια να πάει από το χωριό εδώ, για σταχολόι. Ότι είχε περισσέψει από το αλώνισμα μαζευόταν στάχυ-στάχυ. Μπορούσε να γεμίσει έτσι κανείς και τρία σακκιά. Για τρεις μήνες περνούσε η οικογένεια εξασφάλιζε το ψωμί για λίγο διάστημα”.¹⁸

Οι παρακάρλιες κοινότητες που έχουν σχέση με τη ζωή της λίμνης, κατά τη δεκαετία της μεγάλης αγροτικής εξόδου, δεν γνώρισαν ιδιαίτερα υψηλό μεταναστευτικό ρεύμα. Και βασικός λόγος αυτού του γεγονότος ήταν ακριβώς η προσμονή απόκτησης κλήρου στην Κάρλα. Υπήρξαν περιπτώσεις όπου εγκαταλείφθηκαν οι ευκαιρίες εξωαγροτικής επαγγελματικής αποκατάστασης από το φόβο απώλειας του δικαιώματος απόκτησης κάρλιου κλήρου.

Με βάση τον Πίνακα 6 είναι δύσκολο να υπολογισθεί το ποσοστό εξόδου το οφειλόμενο στην τότε γενικότερη τάση αστυφιλίας και αυτό που προέκυψε αποκλειστικά από την αποξήρανση της λίμνης. Η μείωση πάντως κατά 10,2% του πραγματικού πληθυσμού στη δεκαετία της μεγάλης αγροτικής εξόδου, στην κατ' εξοχήν παρακάρλια κοινότητα των Καναλιών, δεν θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική συγκρινόμενη με την αντίστοιχη μείωση (κατά 15%) των άλλων ημιορεινών κοινοτήτων της περιοχής, την ίδια δεκαετία. Ούτε ακόμα η μείωση του πραγματικού πληθυσμού του Κεραμιδιού κατά 22,2% είναι ιδιαίτερα σημαντική, εάν ληφθεί υπόψιν ότι οι πλέον ορεινές και απομονωμένες κοινότητες, με αδύναμη πρωτογενή δομή, όπως το Κεραμίδι (μόλις 10 στρ. ο μέσος όρος της έκτασης των εκμεταλλεύσεων), παρουσίασαν μείωση πληθυσμού τη δεκαετία του '60 που ξεπέρασε σε πολλές περιπτώσεις το 30% και 40%. Στα Κανάλια, από τον πληθυσμό των πρώην αλιέων το 12% μετανάστευσε εκτός νομού Μαγνησίας, ενώ υπήρξαν 2-3 περιπτώσεις εξ αυτών που κατέφυγαν τότε στην εξωτερική μετανάστευση (Γερμανία).

Παράλληλα, η συγκράτηση και η αύξηση του πληθυσμού, κατά την αυτή δεκαετία, στην περίπτωση της Αμυγδαλής, του Καλαμακίου και του Στεφανοδικείου συσχετίζεται με τη σύνολη προοπτική της γεωργικής ανάπτυξης

17. 68χρονος πρώην αλιέας, Καναλιώτης.

18. 66χρονος πρώην αλιέας, Καναλιώτης.

στην όλη γύρω περιοχή της Κάρλας. Η Αμυγδαλή και το Καλαμάκι ως κοινότητες λαρισαϊκές τρέφουν πιθανόν περισσότερες ελπίδες πρόσβασης στις αποκαλυφθείσες κάρλιες εκτάσεις, δεδομένου ότι είναι στο έδαφος του νομού αυτού που η λίμνη αποσυρόμενη αποκαλύπτει προκλητικότερα εκτάσεις για καλλιέργεια.

Πίνακας 6
Εξέλιξη του πραγματικού πληθυσμού των κυριότερων παρακάρλιων κοινοτήτων ανά δεκαετία

Κοινότητες	1951	1961 (%)	1971 (%)	1981 (%)	1991 (%)
Κανάλια	1.791	1.733 (-3,2)	1.556 (-10,2)	1.484 (-4,6)	1.424 (-4,0)
Κεραμίδι*	1.012	994 (-1,8)	773 (-22,2)	663 (-14,2)	576 (-10,0)
Στεφανοδίκειο	1.500	1.631 (+8,7)	1.642 (+0,7)	1.912 (+16,5)	1.835 (-4,0)
Αμυγδαλή	696	595 (-14,5)	624 (+5,0)	578 (-7,4)	525 (-9,2)
Καλαμάκι	557	614 (+10,2)	675 (+9,9)	693 (+2,7)	672 (-3,0)

Πηγή: ΕΣΥΕ.

* Στο Κεραμίδι από την απογραφή του 1971 καταγράφεται και ο πληθυσμός του Βένετου. Από το 1981 δε προστίθεται επιπλέον και ο πληθυσμός της παραλίας Καμάρι συν τους κατοίκους της Μονής Μεταμορφώσεως Σωτήρος Φλαμουρίου. Στον παρόντα πίνακα αναγράφεται μόνον ο πληθυσμός του οικισμού Κεραμίδι για λόγους στατιστικής συγκρισιμότητας με τις προηγούμενες δεκαετίες.

Όταν όμως είναι υποχρεωμένοι πρώην ψαράδες να μεταναστεύσουν, η απομάκρυνση διώνεται τραυματικά, ενώ διατηρείται πάντα η ελπίδα της αποκατάστασης στην κάρλια γη:

– “Αναγκάστηκα, λίγο μετά το στάγγισμα του Βάλτου, και έφυγα για την Αθήνα. Δύσκολα στην αρχή για δουλειά. Όπου έβλεπα να σκάδουν, πήγαινα και τους ρώταγα μήπως θέλανε κανέναν εργάτη. Μου ερχότανε να γυρίσω πίσω (στο χωριό) αλλά ντρεπόμουνα”.¹⁹

Σε όλες τις παρακάρλιες κοινότητες οι αλιείς μέσω των Συλλόγων Αλιέων αλλά και ατομικά προσπαθούν ν’ αποκτήσουν ό,τι τους υποσχέθηκαν και υπόσχονταν, μέχρι πρόσφατα, σε κάθε προεκλογική περίοδο:

– “Μας κοροΐδευαν. Χρόνια μας λέγανε: *κρατήστε τα διδλιάρια αλιείας*.²⁰ Μ’ αυτά θα παίρναμε χωράφι”.

19. 70χρονος πρώην αλιέας, συνταξιούχος ΙΚΑ, Καναλιώτης.

20. Πρόκειται για φράσεις συχνά επαναλαμβανόμενες από Καναλιώτες πρώην αλιείς· το αυτό ισχύει και για τις επόμενες.

– “Μας κάναν να δλέπουμε τα βιβλιάρια σαν κάτι που έπρεπε να μπει σε εικόνισμα. Σε ζελατίνα τα βάλαμε, για να τα φυλάξουμε καλά”.

Σαρκαστικά δέλη δεν στρέφονται μόνον κατά των πολιτικών, αλλά και εναντίον διπλωματούχων του άστεως:

– “Και λεφτά χάσαμε στο τέλος μ’ αυτή την ιστορία. Κάποιος δικηγόρος μάς υποσχέθηκε ότι θα τα κατάφερνε να παίρναμε κλήρο. Ίσα που μάζεψε τα λεφτά”.

– “Όλοι μάς υπόσχονταν, δεν μας χάλαγαν την καρδιά”...

iii. Ετήσια παραχώρηση εκτάσεων

α. Διλημματική ισορροπία

Η πρώτη προσωρινή παραχώρηση γης της Κάρλας γίνεται ήδη το 1963. Πριν ακόμα φύγει εντελώς το νερό, κάτοικοι παρακαρλίων άρχισαν να καλλιεργούν τις γύρω από τη λίμνη αποκαλυφθείσες εκτάσεις. Γεγονός, όπως αναφέρεται, που προκάλεσε ανησυχίες στη Διεύθυνση Γεωργίας, φοβούμενη μήπως δημιουργηθούν, κατ' αυτόν τον τρόπο, δικαιώματα μόνιμης ιδιοκτησίας. Αρχίζει έτσι σύντομα η έναρξη διαδικασιών για προσωρινή παραχώρηση γαιών. Παράλληλα, πριν η γη γίνει παντελώς στεγνή, παρατηρείται το φαινόμενο να παραχωρούνται σε ορισμένες περιπτώσεις 15-20 στρέμματα σε μία οικογένεια, εκ των οποίων 1-2 στρ. έκειντο στο αποξηραμένο μέρος και τα υπόλοιπα εντός της λίμνης. Βέβαια, τα εδάφη εντός της λίμνης τα πρώτα σχεδόν τρία χρόνια έμειναν ακαλλιέργητα. Η εκτέλεση δε λιγότερων έργων απ' όσα προέβλεπε η μελέτη Παπαδάκη (πυκνό στραγγιστικό δίκτυο και ταμειυτήρα) είχε, εν πρώτοις, ως αποτέλεσμα τούτα τα εδάφη να μην αποκτήσουν ποτέ την αναμενόμενη σύσταση για την εφαρμογή πολυκαλλιέργειας.²¹

Από τη δεκαετία του 1960 έως σήμερα, στόχος λοιπόν των εν λόγω παραχωρήσεων είναι ν' αποφευχθεί η δυνατότητα του δικαιώματος χρησικτησίας στα κάρλια εδάφη. Το κράτος συμπεριφέρεται φυσικά ως ιδιοκτήτης που θέλει να κατοχυρώσει τα συμφέροντά του, και όσο η παράνομη ιδιοποίηση μεγάλων εκτάσεων και από αλλότριους στο γεωργικό επάγγελμα γίνεται προκλητική πραγματικότητα, τόσο η διασφάλιση όσων εδαφών έμειναν δημόσια κρίνεται επιτακτικότερη.

Η ετήσια παραχώρηση χρήσης εκτάσεων της πρώην λίμνης διενεργείται και σήμερα με βάση την υπ' αρ. 95/1975 πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου,²² το οποίο παρέχει το δικαίωμα στους νομάρχες του κράτους νά εκμισθώνουν με μειωμένο τίμημα δημόσιες κοινόχρηστες εποικιστικές εκτάσεις σε ακτήμονες καλλιεργητές και για μία καλλιεργητική περίοδο και επιπλέον να

21. Γ. Βαδίζος (1985, σ. 58). Γι' αυτή την πρώτη περίοδο αναφέρονται διάφορες εκδοχές για την έναρξη των καλλιεργειών. "Και από τη Μακεδονία ακόμα είχαν έρθει άτομα να καλλιεργήσουν την Κάρλα. Στην αρχή δίνανε και 200 στρ.. Υπήρχε γη." 73χρονος Καναλιώτης, πρώην αλιέας.

22. Που κυρώθηκε με το αρ. 2/Ν.138/79.

καθορίζουν με ίδια απόφαση τις καλλιεργητικές υποχρεώσεις στις εκμισθούμενες εκτάσεις. Η αξιολόγηση και η επιλογή των δικαιούχων ακτημόνων γίνεται από επιτροπή στην οποία μετέχουν στελέχη της Διεύθυνσης Αγροτικής Ανάπτυξης και τοπικοί παράγοντες (τοπική αυτοδιοίκηση, συνεταιρισμοί). Η παραχώρηση γίνεται κατά πρώτον σε ομάδες γεωργών ή γεωργικούς συνεταιρισμούς, με τρόπο που θα εξετάσουμε στη συνέχεια.

Ο Πίνακας 7 δείχνει την κατανομή των προσωρινά παραχωρηθέντων, και σε ετήσια βάση, εδαφών σε καλλιεργητές του νομού Λαρίσης.

Πίνακας 7
Κατανομή των παραχωρηθεισών-εκμισθωθεισών
εκτάσεων της τέως λίμνης Κάρλας σε
“ακτήμονες” νομού Λαρίσης²³
(καλλιεργητική περίοδος 1998)

Κοινότητες	Ακτήμονες “μισθωτές”	Παραχωρηθέντα στρ.
Λοφίσκου	9	99
Αρμενίου	24	669
Καλαμακίου	94	2.068
Αμυγδαλής	76	1.746
Μελίας	23	492
Ελάφου	26	1.181
Ναμάτων	11	280
Δήμητρας	22	349
Μέλισσας	11	216
Σωτηρίου	24	540
Αχιλλείου	15	148
Νίκης	11	276
Σύνολο	346	8.064

Πηγή: Διεύθυνση Γεωργίας νομού Λαρίσης.

Ακτήμονας καλλιεργητής νοείται αυτός που στερείται γεωργικού κλήρου ή έχει ανεπαρκή αγροτική περιουσία και είναι κατά κύριο επάγγελμα γεωργός και μόνιμος κάτοικος του παρακάρλιου χωριού.²⁴

Παραθέτουμε ορισμένα κριτήρια προσωρινής αποκατάστασης που

23. Σε παλαιότερους πίνακες, της δεκαετίας τουλάχιστον του 1980, παραχωρηθέντων εδαφών υπήρχαν και άλλα ονόματα κοινοτήτων, π.χ. του Καστρίου, του Πλατύκαμπου, όπως επίσης και του Συλλόγου Ακτιμόνων Καλλιεργητών Ρωσοπροσφύγων και της Πανεσσαλικής Ένωσης Ρωσοπροσφύγων.

24. Η επιτροπή που ορίζεται με νομαρχιακή απόφαση για τον καθορισμό των κριτηρίων προσωρινής αποκατάστασης ακτημόνων συντάσσει προς τούτο κατ' έτος νέο πρακτικό. Περιοριστήκαμε ενδεικτικά σε ένα (της επιτροπής με απόφαση του νομάρχη:

αφορούν τις εικονιζόμενες κοινότητες στον παραπάνω πίνακα.

– Το προσωρινό δικαίωμα κάθε οικογένειας καθορίζεται σε 30 στρ. και για κάθε προστατευόμενο μέλος στο 1/5 του προσωρινού κλήρου και μέχρι συμπληρώσεως 50 στρ. μαζί με την ιδιοκτησία της.

– Οι συνταξιούχοι του ΟΓΑ εφόσον αποτελούν ξεχωριστή οικογένεια λαμβάνουν το 1/2 του προσωρινού κλήρου.²⁵

– Μικροεπαγγελματίες που ασκούν το επάγγελμα στο χωριό και διαμένουν εκεί δικαιούνται το 1/2 του προσωρινού κλήρου. Τα δε προστατευόμενα μέλη αυτών το 1/5 του τελευταίου.

– Για τους κτηνοτρόφους λαμβάνεται υπόψιν η πλασματική σχέση των αιγοπροβάτων ένα προς δέκα: δέκα ζώα σε ένα στρέμμα γης (αφού αφαιρεθούν τα πενήντα πρώτα απ' αυτά).

– Για τους αλιείς ισχύει ό,τι και για τους λοιπούς ακτήμονες δικαιούχους, με την εξαίρεση ότι δεν λαμβάνεται υπόψιν ο τόπος κατοικίας τους.

Ας σημειωθεί ότι τα κριτήρια που θέτουν ο Αγροτικός Κώδικας και οι νομαρχιακές αποφάσεις για τη μίσθωση των εκτάσεων της Κάρλας –τόσο της λαρισαϊκής όσο και της μαγνησιακής– εφαρμόζονται μερικώς ή καθόλου. Εκτιμάται ότι επί συνόλου 2.160 οικογενειών δικαιούχων μόνον 100 απ' αυτές πληρούν, κατ' απόλυτο τρόπο, τις προϋποθέσεις που θέτουν ο Κώδικας και οι εν λόγω αποφάσεις.²⁶ Φαινόμενο, φυσικά, ως ένα βαθμό επόμενο, διότι ουδείς μας υποχρεώνει να χρησιμοποιούμε σαφέστατους όρους, καθιστώντας τους ασαφείς. Η λαρισαϊκή πεδιάδα, λ.χ., δεν μπορεί να γέμισε αίφνης από ακτήμονες που είναι και λίγο κτηματίες ενός αόριστου, έστω μικρού, αριθμού στρεμμάτων. Πάντως, η Διεύθυνση Γεωργίας της Λάρισας έχει εισηγηθεί νομοσχέδιο για την τροποποίηση του Ν. 1341/83: για την οριστική, όπως ήδη αναφέρθηκε, διάθεση όσων προσωρινά παραχωρούνται (22.500 στρ.), για την κατασκευή επίσης έργων και τη διενέργεια αναδασμού.

Στοιχεία για την καλλιέργεια και την αποδοτικότητα αυτών των παραχωρηθέντων θα αναφερθούν στη συνέχεια.

Η προσωρινή παραχώρηση εκτάσεων στις παρακάρλιες μαγνησιακές κοινότητες εικονίζεται στον Πίνακα 8.

10242/6.9.83). Οι διαφοροποιήσεις κριτηρίων από έτος εις έτος είναι μηδαμινές άνευ ιδιαίτερου νοήματος, αφού, όπως θα διαπιστώσουμε, εκείνο που ενδιαφέρει είναι ο τρόπος εκμετάλλευσης των παραχωρηθέντων, ο οποίος λειτουργεί ισοπεδωτικά, εις βάρος των μικροκαλλιεργητών, με όποια κριτήρια κι αν ορίζονται ακτήμονες και παίρνουν κλήρο.

25. Και για κάθε προστατευόμενο μέλος το 1/5 του προσωρινού κλήρου των 30 στρ..

26. Βλ. Μελέτη ΥΠΕΧΩΔΕ (1998, σσ. 6-15, 16).

Πίνακας 8
Ετήσια παραχώρηση εδαφών της Κάρλας
σε μαγνησιακές κοινότητες
(καλλιεργητική περίοδος 1997-98, σε στρ.)

Κοινότητες	Χειμερινές καλλιέργειες	Εαρινές καλλιέργειες	Σύνολο
Κανάλια	8.325	3.150	11.745
Κεραμίδι	5.438	2.248	2.731
Κερασιά	1.635	808	2.443
Γλαφυρές	1.621	803	2.424
Βένετο	1.212	648	1.860
Στεφανοβίκειο	4.851	3.050	7.901
Ριζόμυλος	4.038	1.793	5.831
Σύνολο	27.165	12.500	39.665

Βάσει της σχετικής νομαρχιακής απόφασης, καθορίζεται μίσθωμα υπέρ του Δημοσίου, για τις εκτάσεις που θα καλλιεργηθούν με χειμερινές καλλιέργειες σε πεντακόσιες (500) δρχ. κατά στρέμμα, για δε τις εκτάσεις των εαρινών καλλιεργειών σε χίλιες πεντακόσιες (1.500) δρχ. κατά στρέμμα, το οποίο πρέπει να καταβληθεί στο Δημόσιο Ταμείο μετά τη λήξη της καλλιεργητικής περιόδου.²⁷ Σε περίπτωση δε καλλιέργειας εκτάσεων, με αρδευόμενες εαρινές καλλιέργειες, πέραν των προκαθορισμένων, θα δεδαιώνεται ως ανωτέρω μίσθωμα αυθαιρέτου χρήσεως από πενήντα χιλιάδες δρχ. (50.000) κατά στρέμμα, με τη λήψη επιπλέον λοιπών διοικητικών μέτρων.

Η απόφαση απαγορεύει:

- την υπεκμίσθωση των μισθωμένων εκτάσεων·
- την καλλιέργεια αρδευομένων εκτάσεων σε περιοχές και θέσεις πέραν των καθοριζομένων από το σχετικό τοπογραφικό διάγραμμα της τοπογραφικής υπηρεσίας του Υπουργείου Γεωργίας·
- την υδροληψία από την προσαγωγό διώρυγα και ταμειυτήρα και από όλες τις γεωτρήσεις·
- την άρδευση με κατάκλυση όπως και την άρδευση εκτάσεων που δεν ανήκουν στις εκτάσεις της λίμνης Κάρλας·
- την υδροληψία για άρδευση εκτάσεων της Κάρλας που δεν ανήκουν στο νομό Μαγνησίας·
- την αύξηση των αρδευομένων εκτάσεων πέραν των καθορισμένων, κατά κοινότητα.

Σε κάθε δε περίπτωση οι παραβάτες της παρούσας απόφασης:

27. Το μίσθωμα είναι μάλλον συμβολικό και συνήθως δεν καταβάλλεται.

– θα κηρύσσονται έκπτωτοι και θα διαλύεται η μισθωτική σχέση·
 – θα αποβάλλονται διοικητικώς, θα αποκλείονται από το δικαίωμα να είναι δικαιούχοι κατά την επομένη καλλιεργητική περίοδο.²⁸

Επίσης, όσες από τις εκτάσεις τις προορισμένες για χειμερινές καλλιέργειες δεν θα έχουν έως τις 20/2 κάθε έτους καλλιεργηθεί θα παραμείνουν για χρήση της κτηνοτροφίας, ανακαλουμένης της εν λόγω απόφασης κατά το μέρος που τις αφορά. Οι δε καλαμιές, μετά τον αλωνισμό, παραμένουν στη χρήση της κτηνοτροφίας.

Για την παραχώρηση των εδαφών του 1998 διευκρινίζεται σαφώς ότι οι εμπλεκόμενες υπηρεσίες της εν λόγω νομαρχίας και ο ΤΟΕΒ Κάρλας δεν φέρουν ευθύνη για ζημιές που θα προκύψουν στις καλλιέργειες, από την εκτέλεση έργων του ταμιευτήρα,²⁹ από ενδεχόμενη έλλειψη νερού, οφειλόμενη σε λειψυδρία ή σε άλλα τυχαία γεγονότα (καταστροφή ή ρηγμάτωση αναχωμάτων ταμιευτήρα κ.λπ.) ή σε ανεξέλεγκτη αύξηση των αρδευομένων εκτάσεων πέραν των παραπάνω οριζομένων· οι ίδιοι αυτοί φορείς δεν φέρουν επίσης ευθύνη για το όποιο πρόβλημα στην ποιότητα του νερού.

Υπεύθυνοι για την πιστή τήρηση των ανωτέρω όρων ορίζονται ο ΤΟΕΒ, σύμφωνα με τον κανονισμό άρδευσης, και η Αγροφυλακή. Οι παραβάτες διώκονται βάσει του άρθρου 4 του Ν.Δ. 3881/58.

Σε κάθε κοινότητα υπάρχουν συνήθως πέντε κατηγορίες δικαιούχων ανάλογα με τη θέση τους στη γεωργία. Για τα Κανάλια, για παράδειγμα, έχουμε συγκεκριμένα τις εξής κατηγορίες:³⁰

Την Α' κατηγορία: ανήκουν οι ασχολούμενοι κατά κύριο λόγο με τη γεωργία που μένουν μόνιμα στην κοινότητα. Δικαιούνται 10 στρ..

Την Β' κατηγορία: Οι εκτός γεωργίας, οι πολυαπασχολούμενοι με δευτερεύουσα όμως απασχόληση τη γεωργία. Δικαιούνται 8 στρ..

Την Γ' κατηγορία: Οι εκτός γεωργίας αλλά ενδεχομένως απασχολούμενοι και στη γεωργία. Δικαιούνται 6 στρ..

Την Δ' κατηγορία: Οι πρώην αλιείς ανεξαρτήτως τόπου διαμονής, με δικαίωμα 6 στρεμμάτων, και

την κατηγορία, τέλος, των συνταξιούχων του ΟΓΑ, που δικαιούνται 6 στρ..

28. Και θα δεβαιώνεται στο Δημόσιο Ταμείο το προκαθορισθέν μίσθωμα από 50.000 δρχ. για έμμεση είσπραξη από τον Αγροτικό Συνεταιρισμό.

29. Για τον προγραμματισμένο νέο ταμιευτήρα θα γίνει λόγος στο οικείο κεφάλαιο.

30. Η αξιολόγηση και η επιλογή δικαιούχων ακτημόνων για κάθε κοινότητα γίνεται από επιτροπή στην οποία, εδώ συγκεκριμένα, συμμετέχουν: δύο υπάλληλοι της Διεύθυνσης Αγροτικής Ανάπτυξης της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης του νομού, ο πρόεδρος της κάθε κοινότητας και του αντίστοιχου αγροτικού συνεταιρισμού.

Εξυπακούεται ότι σε μια οικογένεια μπορεί να υπάρχουν άτομα διαφόρων κατηγοριών, η μία δε κατηγορία δεν αναιρεί την άλλη. Οι δικαιούχοι σχηματίζουν ομάδες είτε στο πλαίσιο της συνεταιριστικής καλλιέργειας είτε εκτός συνεταιρισμού. Η κάθε ομάδα μπορεί να περιλαμβάνει δικαιούχους από οποιαδήποτε των κατηγοριών αυτών. Ο υπεύθυνος της ομάδας έχει, έτσι, τη δυνατότητα να λειτουργήσει ως αρχηγός μεγάλης σύγχρονης αγροτικής εκμετάλλευσης που διαθέτει σύγχρονο μηχανικό εξοπλισμό και έχει την ευχέρεια επιχειρηματικών αγροτικών επενδύσεων.

Στα Κανάλια έχουμε, συγκεκριμένα, τέσσερις ομάδες στο πλαίσιο συνεταιριστικής καλλιέργειας (με σύνολο καλλιεργουμένων εκτάσεων 1.554 στρ.) και εκτός του πλαισίου αυτού, 14 ομάδες που συγκεντρώνουν συνολικά 9.341 στρ. γης – με τη μικρότερη ομάδα να συγκεντρώνει 357 στρ. και τη μεγαλύτερη 1.348 στρ..

Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι, από τη στιγμή που άρχισε η καλλιέργεια των αποκαλυφθέντων κάρλιων εδαφών, αναφάνηκε και το βασικό κοινό πρόβλημα όλων των παρακάρλιων μικροκαλλιεργητών: οι ευνοημένοι της εκμετάλλευσης των εδαφών αυτών ήταν και είναι προφανώς οι διαθέτοντες προς τούτο τα σύγχρονα μηχανικά και λοιπά μέσα. Για τα δέκα πρώτα περίπου χρόνια διάθεσης και εκμετάλλευσης της αποξηραμένης Κάρλας, έχουμε συνοπτικά τον εξής απολογισμό, όπως διατυπώθηκε στο πλαίσιο του Συμποσίου για την Κάρλα το 1985, στο Στεφανοδίκειο.

“Η γη στο διάστημα που πέρασε, ουσιαστικά ξέφραγο αμπέλι χωρίς κύριο ή φύλακα, έγινε θέατρο σκανδαλωδών και συνεχών καταπατήσεων σε βάρος των δικαιούχων. Η καλλιέργεια (μόνο δημητριακά) γινόταν είτε με επενοικίαση των τεμαχίων από τους δικαιούχους με χαμηλό ενοίκιο ή με επίμορτο αμοιδή. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης ήταν από την καλλιέργεια να ευνοούνται μόνο όσοι είχαν ή απέκτησαν μηχανικά μέσα εκμεταλλευόμενοι τον ακτήμονα, τον αλιέα και το γεωργό. Η εισοδηματική συμπλήρωση που περίμενε ο δικαιούχος παρέμενε εξαρτημένη απ’ αυτόν που του είχε ανατεθεί η καλλιέργεια. Διάφορες προσπάθειες ομαδοποίησης και συνεργασίας των δικαιούχων ώστε να εξασφαλισθούν καλύτεροι όροι καλλιεργητικής και οικονομικής απόδοσης δεν καρποφόρησαν και το μόνο αποτέλεσμα που είχαν ήταν να ευνοηθεί ο εκάστοτε ομαδάρχης”.³¹

Παρά τη ρητή απαγόρευση, δάσει των κατ’ έτος νομαρχιακών αποφάσε-

31. Από δημοσίευτα πρακτικά (δακτυλογραφημένα), σ. 34. Και σε άλλο σημείο του αυτού κειμένου: “Μέχρι το 1983 που άρχισε η συνεταιριστική καλλιέργεια, την περιοχή της αποξηρανθείσης λίμνης Κάρλας λυμαίνονταν ντόπιοι ομαδάρχες εργολάβοι, κάτοχοι μηχανικού εξοπλισμού, γιατί οι ακτήμονες, μη έχοντας κυριότητα γης, δεν μπορούσαν ούτε μηχανήματα να προμηθευτούν ούτε σε παραπέρα ανάπτυξη ή αναδιάρθρωση να προχωρήσουν”, σ. 38.

ων, της υπεκμίσθωσης προσωρινά παραχωρηθέντων προς καλλιέργεια εδαφών, η υπενοικίαση, σε όλα τα παρακάρλια χωριά όπου διενεργείται η παραχώρηση, είναι το κυρίαρχο χαρακτηριστικό της κάρλιας γεωργίας και το κοινό μυστικό όλων: αγροτών και μη, παραγόντων γεωργικής πολιτικής ή άλλης εν γένει πολιτικής. Παρά, λοιπόν, τον αυστηρό τόνο περί κυρώσεων, σε περίπτωση τέτοιας υπεκμίσθωσης, η κατάσταση έχει επιβληθεί ως οιονεί νόμιμη! Γεγονός άλλωστε σε μεγάλο βαθμό αναπόδραστο. Η ημινόμιμη αυτή πραγματικότητα είναι το αποτέλεσμα της προσπάθειας συμβιβασμού, από τη μια μεριά, της κοινωνικής αγροτικής πολιτικής –που λειτουργεί μέσω της παραχώρησης γης υπέρ των μικροκαλλιεργητών– και, από την άλλη, της αγροτικής αναπτυξιακής πολιτικής που θα πρέπει να λειτουργεί στο πλαίσιο των κανόνων της σύγχρονης εθνικής αγροτικής τοιαύτης, σε συνδυασμό με τα ευρωπαϊκά κοινοτικά δεδομένα και τους διεθνείς αγοραίους ανταγωνιστικούς μηχανισμούς.

Στη λογική ενός τέτοιου συμβιβασμού εγγράφονται οι προσπάθειες ανάληψης των κάρλιων καλλιεργειών από συνεταιριστικό πλαίσιο. Το 1983-84, για παράδειγμα, η αποκαλυφθείσα έκταση της Κάρλας στο νομό Μαγνησίας δόθηκε για καλλιέργεια και για λογαριασμό των ακτημόνων-μικροκαλλιεργητών στους Γ.Π. Συνεταιρισμούς και, όπου αρνήθηκαν, στους “συλλόγους ακτημόνων”. Το 1984 ιδρύθηκε ο Αγροτοδιομηχανικός Συνεταιρισμός “Η Κάρλα” από δικαιούχους των παρακάρλιων χωριών με 1.033 ιδρυτικά μέλη. Σκοπός του Συνεταιρισμού ήταν η αξιοποίηση της ευρύτερης περιοχής της τέως λίμνης Κάρλας, μέσα από προγράμματα αναδιάρθρωσης των καλλιεργειών, καθώς και η δημιουργία σταδιακά επενδύσεων, για την παραπέρα αξιοποίηση της παραγωγής, πάνω σε συνεταιριστική βάση.

Η απόφαση αυτή, ωστόσο, της Διεύθυνσης Γεωργίας να προωθηθεί η καλλιέργεια των κάρλιων εδαφών, με τη μέθοδο της αναγκαστικής συνεταιριστικής καλλιέργειας, έκανε να αναβιώσουν παλιά ιστορικά αγροτο-κοινωνικά φαντάσματα και οι ίδιοι οι μικρογεωργοί, αλληλοκατηγορούμενοι, να διαχωρισθούν: Από τη μια πλευρά, “οι νέοι τσιφλικάδες”, οι σύγχρονοι επιχειρηματίες γεωργοί και, από την άλλη, το “κολχός”, η συνεταιριστική αναγκαστική καλλιέργεια. Η διαπάλη, με όπλο τους παρωχημένους, αλλά έντονα φορτισμένους συναισθηματικά όρους, θα πάρει τέτοιες διαστάσεις ώστε στο χωριό, λ.χ., Κανάλια θα χρειασθεί η παρέμβαση των ΜΑΤ. Τα γεγονότα είναι ακόμα ζωντανά στη μνήμη και με την πρώτη ευκαιρία προκαλούν σαρκαστικά εν γένει σχόλια. “Τότε που έγιναν οι φασαρίες με το κολχός”, διηγείται ένας αντι-κολχοζικός, “εγώ ήμουνα φαντάρος. Έμαθα τι έγινε, τα ξέρω σαν να ήμουνα εδώ (στο χωριό). Πολλοί δεν ήθελαν να τα δίνουν αναγκαστικά στο συνεταιρισμό. Ο καθένας ήθελε το δικό του κομμάτι να το ορίζει. Πήγαν στο αυτόφωρο αυτούς που δεν ήθελαν το κολχός. Είχε πολλή

πλάκα! Δεν τους χωρούσε το δικαστήριο. Τους αθώωσαν ύστερα. Εμ! Τι θα τους έκαναν”.

Το 1987 ήρθη παντελώς ο αναγκαστικός χαρακτήρας της συνεταιριστικής εκμετάλλευσης.

β. Πλάσμα γης

Στην πραγματικότητα, οι δύο υπάρχουσες τελικά μορφές εκμετάλλευσης των κάρλιων εδαφών –συνεταιριστικές ομάδες ή οι υπό ομαδάρχες εκτός συνεταιρισμού–, παρά τις όποιες θεωρητικές ή μη δλέψεις και προθέσεις, έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό σημείο: Καλλιεργούν γη από λιμναία αποξήρανση, γεγονός που σημαίνει ότι ο χαρακτήρας της ίδιας αυτής γης και η οικονομική της σπουδαιότητα, στα όρια καταρχήν της αγροτικής πολιτικής, υπαγορεύουν εκεί, στην πρώην λίμνη, μια ορισμένη μορφή καλλιέργειας: η μονοκαλλιέργεια είναι η μοίρα σχεδόν των εν λόγω εδαφών φύσει και θέσει. Η διαχείριση αυτής και των εν γένει βιομηχανικών καλλιεργειών, όσο κοινωνικό χαρακτήρα κι αν αποκτήσει, θα είναι πάντα αντιμέτωπη, όπως θα δούμε, με τις βαθύτερες αντιφάσεις του ίδιου αυτού του τρόπου καλλιέργειας.

Πέραν αυτού, η άφευκτη εν πολλοίς πρακτική της υπενοικίασης δημιουργεί μοιραία εντός και εκτός συνεταιριστικού πεδίου συνθήκες αδιαφάνειας. Η επαναλαμβανόμενη φράση στην κάρλια περιοχή “λίγοι ωφελήθηκαν από το στράγγισμα της λίμνης”, από την αποξήρανση, παραπέμπει τόσο στις καταπατήσεις και στη δημιουργία μεγάλων ιδιοκτησιών στη λαρισαϊκή πλευρά όσο και στον αδιαφανή τρόπο καλλιέργειας και των παραχωρηθέντων.

Η με νομαρχιακή απόφαση απαγόρευση της υπεκμίσθωσης των παραχωρηθέντων εδαφών έχει στην ουσία συμβάλει στο να μετατραπούν αυτές οι εκτάσεις σε πλάσματα γης περιφερόμενα αοράτως. Οι μικροκαλλιεργητές δεν τα καλλιεργούν, άρα δεν ξέρουν λεπτομερώς τα οικονομικά δεδομένα (καλλιέργειες, αποδόσεις) του παραχωρηθέντος σ’ αυτούς τεμαχίου.³² Όσοι ως ομαδάρχες συγκεντρώνουν εκτάσεις τύποις δεν πρέπει να είναι οι καλλιεργητές αυτών· άρα, οι καλλιεργούμενες απ’ αυτούς εκτάσεις δεν καλλιεργούνται τύποις απ’ αυτούς· ως “μη καλλιεργητές” αγνοούν τα των καλλιεργειών που αυτοί μόνο καλά γνωρίζουν.

Τα παραπάνω περιπλέκονται επιπλέον, αν λάβουμε υπόψιν ότι κάθε χρόνο τα παραχωρηθέντα μερίδια αλλάζουν τοποθεσία. “Τη μια χρονιά μάς δίνουν το κομμάτι που δικαιούμαστε εδώ, την άλλη εκεί. Του αλλάζουνε θέση για να μην έχουμε δικαίωμα για ιδιοκτησία” – να μη γίνει χρησικτησία.

32. Υπάρχουν ηλικιωμένοι δικαιούχοι και κυρίως γυναίκες που δεν γνωρίζουν όχι μόνο πού είναι η θέση, κατά καιρούς, του μεριδίου τους, αλλά ούτε και σε ποια χέρια βρίσκεται αυτό.

Αυτή η αλλαγή θέσης του κάρλιου μεριδίου θεωρείται, κατά τους παρακάτω γεωργούς, το αδύνατο σημείο, η αχίλλειος πτέρνα, θα λέγαμε, του όλου συστήματος των προσωρινά παραχωρηθέντων εδαφών. Μπορεί δέδαια η γη, αόρατα και αέναα, να μετακινείται από χέρι σε χέρι, συγκεντροποιούμενη στο τέλος σε μικρό αριθμό ομαδαρχών, όλοι όμως γνωρίζουν λίγο πολύ το ιστορικό των αποδόσεων της κάρλιας γης. “Στην αρχή –και προς το τέλος της δεκαετίας του 1970 κυρίως– τα χωράφια απέδιδαν, ήταν ξεκούραστα και οι καλλιέργειες δεν κόστιζαν πολύ. Βγάζανε κανονικές και ψηλές αποδόσεις. Μετά 3-4 περίπου χρόνια άρχισαν να πέφτουν. Πολλά από τα χωράφια που ήταν κοντά στο γυαλί πλημμύριζαν. Κάθε 2-3 χρόνια είχαμε πλημμύρα”.³³

Η κατανομή των καλλιεργειών στα προσωρινά αυτά παραχωρηθέντα εδάφη των μαγνησιακών καταρχήν κοινοτήτων έχει ως εξής: 30% εαρινές καλλιέργειες (δαμβάκι και καλαμπόκι) και 70% σιτηρά (κατά 95% σιτάρι σκληρό). Το 1998, συγκεκριμένα, οι εαρινές καλλιέργειες αντιπροσώπευαν το 31,5%, εκ των οποίων το 80% δαμβάκι και το 20% τεύτλα. Όλα τα καλλιεργούμενα εδάφη δεν είναι ίδια: κατά μέσο όρο, πάντως, υπολογίζεται ότι οι αποδόσεις κυμαίνονται τώρα στο μέσο των μεγάλων αποδόσεων. Συγκεκριμένα, η υψηλότερη απόδοση σταριού στην Κάρλα έφθασε τα 450 κιλά/στρ. στις αρχές της δεκαετίας του '80, σήμερα κυμαίνεται γύρω στα 300 κιλά. Το δαμβάκι τα 500 κιλά/στρ. και τώρα τα 300 κιλά. Τα ζαχαρότευτλα, αντίστοιχα, από 7 τόνους το στρέμμα τα 6.000 κιλά/στρ. σήμερα. Για τη λαοσιαϊκή ιδιαιτέρεα Κάρλα, οι τωρινές αποδόσεις έχουν ως εξής: σιτάρι σκληρό 300 κιλά/στρ., δαμβάκι 400 κιλά/στρ., καλαμπόκι 1.200 κιλά/στρ. και τεύτλα 7.000 κιλά/στρ..

Η μείωση των αποδόσεων στη μαγνησιακή κυρίως Κάρλα αποδίδεται στην ελλιπή ολοκλήρωση των αντιπλημμυρικών έργων και στην απουσία στραγγιστικού δικτύου, με άμεση συνέπεια τις περιοδικές κατακλύσεις και τις καταστροφές των καλλιεργειών. Το νερό είναι μόνιμα κατά τους θερινούς μήνες πρόβλημα. Το ΤΟΕΒ Κάρλας διαμαρτύρεται για το λόγο ότι, ενώ επιτρέπεται να ποτίζονται εαρινές καλλιέργειες έκτασης μόνο 12.000 στρ., ποτίζονται τελικά 20.000 στρ.. Οι εκτάσεις των μαγνησιακών κοινοτήτων (καθώς και του Σωτηρίου) αρδεύονται από το παραπάνω ΤΟΕΒ. Η μεταφορά του νερού προς τις αρδευόμενες εκτάσεις γίνεται με ανοικτές τάφρους, οι οποίες κατά το μεγαλύτερο μήκος είναι χωμάτινες. Ο εν λόγω Οργανισμός Εγγείων Βελτιώσεων διαθέτει 27 γεωτρήσεις, ενώ υπάρχουν περί τις 120-150 ιδιωτικές. Στη Μαγνησία έχει κατασκευασθεί, όπως είδαμε, ταμειυτήρας 4.000 στρ. ανα-

33. 58χρονος γεωργός, Καναλιώτης. Η αλλαγή θέσης του μεριδίου υπαγορεύεται, κατά μια άποψη, και από την ανάγκη δίκαιης πρόσβασης στα προνομιούχα μερίδια –από άποψη αποδόσεων– του αποξηραμένου εδάφους.

τολικά του Στεφανοδικείου, στην περιοχή ακριβώς όπου θα κατακλυσθεί από τον προγραμματισθέντα ταμειυτήρα των 42.000 στρ.. Στην ανατολική πλευρά της περιοχής της πρώην Κάρλας έχουν κατασκευασθεί 6 ταμειυτήρες με σημαντικότερο αυτόν του Καλαμακίου.³⁴

Πέρα από το θέμα των τεχνικών ατελειών, των κατακλύσεων κ.λπ., βασικός –επαναλαμβάνουμε– λόγος της προβληματικότητας της κάρλας γεωργίας θεωρείται ο τρόπος της κατ' έτος παραχώρησης των μεριδίων και η αλλαγή της θέσης τους. Η αλλαγή αυτή έχει ως συνέπεια την αδυναμία οργάνωσης καλλιεργητικών προοπτικών ελεγχόμενων από τον ίδιο τον καλλιεργητή. “Δεν μπορεί να κάνει κανείς επενδύσεις σε ένα κτήμα που δεν έχει σταθερή θέση. Αυτά που οργανώνεις τον ένα χρόνο πρέπει τον άλλο να τα αλλάξεις και ν' αρχίσεις από την αρχή. Εάν, για παράδειγμα, θέλεις να δάλεις θερμοκήπιο, πώς είναι δυνατόν να κάνεις μεγάλες επενδύσεις και τον άλλο χρόνο να τις ξηλώσεις”.³⁵ Η αλλαγή κατ' έτος θέσης της γεωργικής γης αποτελεί παράδοξο· η αταξία που περικλείει μοιραία θα αναδυθεί στα καλλιεργητικά αποτελέσματα. Το βασικότερο δε απ' όλα είναι ότι ο γεωργός δεν δένεται με τη γη· δεν μπορεί να τη διώσει κατά κάποιο τρόπο ως κτήμα του· κάτι που για τους πρεσβύτερους γεωργούς θεωρείται ακατανόητο. Θα μπορούσε να αντιτείνει κανείς το γεγονός ότι το κράτος, φοβούμενο όντως την έγερση χρησιμοθησιακών απαιτήσεων, διατηρεί στην κατοχή του εδάφη των οποίων το μέλλον είναι αρκετά άδηλο. Η μνήμη των φυσικών τοπίων και όσων ιδιαίτερα έχουν δεινοπαθήσει κρύβει συχνά εκπλήξεις, οι οποίες ίσως δεν αντιμετωπίζονται από μεμονωμένα άτομα. Όπως και να 'χει, η αλλαγή θέσης της γεωργικής γης δημιουργεί το αίσθημα ότι αφαιρεί από το γεωργό ένα μόνιμο έδαφος και στέρεο πεδίο δράσης. Ωσάν να φεύγει, μετακινούμενη η γη, κάτω από τα πόδια.

Στη γεωργική αυτή προσωρινότητα θα πρέπει να προστεθεί και ένα στοιχείο προχειρότητας, το οποίο προκαλείται από το γεγονός της διανομής του μεριδίου αρκετά καθυστερημένα. Η διανομή αυτή γίνεται μερικές φορές και το Γενάρη. Αντιλαμβάνεται κανείς, εάν κάποιος γεωργός είχε διάθεση να καλλιεργήσει μόνος του το παραχωρηθέν μερίδιο, πόσες δυσκολίες θα συναντούσε αυτός με την τέτοια καθυστέρηση. Όλες οι προπαρασκευαστικές εργασίες που έπρεπε να γίνουν εν καιρώ και η φροντίδα της γης δεν έχουν το χρόνο να γίνουν. “Μας τα μοιράζουν τον καιρό που θα έπρεπε να είχαν τελειώσει όλες οι δουλειές που γίνονται από πριν: τα οργώματα, τα αερίσμα-

34. Οι ταμειυτήρες, εκτός από τους αναφερόμενους στον Πίνακα 3, είναι: του Ελευθερίου (300 στρ.), της Δήμητρας (300 στρ.). Μικρά επίσης χωμάτινα φράγματα έχουν κατασκευασθεί κατά μήκος της κοίτης του Ασμακίου, τα οποία αποταμιεύουν νερό στην κοίτη του χειμάρρου.

35. 45χρονος γεωργός, Καναλιώτης.

τα. Το χώμα κουράζεται και εάν δεν κάνεις αυτές τις ετοιμασίες δεν έχει απόδοση”.³⁶

Οι πρεσβύτεροι κυρίως γεωργοί εκτιμούν ότι η γη της Κάρλας έχει κουρασθεί. Πέραν των προαναφερθέντων, η τέτοια κούραση οφείλεται, επαναλαμβάνουμε, στη μονοκαλλιεργητική υπερεκμετάλλευση.

“Κουράστηκε η γη. Σπερνόταν χρόνια με σιτάρια και δαμβάκι. Υπολόγισε από το 1965 με στάρι περισσότερο, γιατί το δαμβάκι άρχισε αργότερα, το 1980 περίπου. Χρόνια ολόκληρα με μία ή δύο παραγωγές (καλλιέργειες). Βάλε και τα δηλητήρια που έχει φάει όλα αυτά τα χρόνια, με τα λιπάσματα και τα φυτοφάρμακα”.³⁷

Με τον προγραμματισμένο ταμιευτήρα (των 42.000 στρ.), όλα τα εδάφη που εκ νέου θα κατακλυσθούν ανήκουν στη μαγνησιακή Κάρλα. Τα ελάχιστα εδάφη γεωργικής γης που μένουν σ’ αυτήν εκτός του νέου ταμιευτήρα ανέρχονται περίπου στις 3.500 στρ.. Προβλέπεται ότι τούτη η έκταση θα είναι το νέο πεδίο αντιπαράθεσεων και διαπραγματεύσεων.

36. 59χρονος γεωργός από το Καλαμάκι. Πρόκειται για παρατήρηση που διατυπώνουν συχνά γεωργοί απ’ όλες τις παρακάτωιες κοινότητες.

37. 63χρονος γεωργός, Καναλιώτης.